

Skattenægtelse i provisorietiden

Af S. Ravn Jensen

Vi befinder os i begyndelsen af provisorietiden (1885-94). Mellem Danmarks to store politiske partier Venstre og Højre har den politiske kamp stået på i flere år. Allerede i 1872 opnåede Venstre flertal i folketinget. I landstinget havde Højre magten, for til dette ting var kun de højst beskattede valgbare. Efter 1872 regnede man i Venstre med, at nu måtte kongen, Chr. 9., tage sine ministre fra Venstre, men det gjorde kongen ikke. Hans sympati var hos godsejerne, og han fortsatte ved regeringsskifte at tage sine ministre fra Højre. 1875 blev godsejer Estrup førsteminister, og snart skærpedes kampen mellem Venstre og regeringen.

I 1880erne var det særlig forsvarssagen, der skilte Venstre og regeringen. Store kredse i vort land – også mange i Venstre – var efter den ulykkelige krig i 1864 blevet grebet af en stærk forsvarsvilje. Man ville ikke igen risikere at skulle møde en angriber med så usle, gammeldags våben som i 1864 og med så primitive, utidssvarende fæstningsanlæg som Danevirke og Dybbøl.

I partiet Højre og i regeringen ønskede man København gjort til en stærk, moderne fæstning. En sådan koncentration af landets forsvar huede ikke Venstre. Der ville man have flere krigsskibe og frem for alt en slags borgervæbning spredt over landet.

Højre lod sig ikke påvirke. Tværtimod: Københavns befæstning blev partiets mærkesag.

Venstre søgte på flere måder at få det allerede påbegyndte anlæg standset og fremtvinge regeringens afgang.

Af interesse for nærværende artikel er dog kun en af Venstres metoder. For ikke at komme til at bidrage til Københavns befæstning, men også for at tvinge regeringen til at gå af nægter Venstre i folketinget at stemme for finansloven. Nu bliver Estrup og hans regering nødt til at gå, for nu får de ingen penge at arbejde med, sagde man i Venstre.

Estrup gik ikke, men sendte folketinget hjem, og støttet af sin »højre hånd« i landstinget professor Matzen udsteder Estrup provisoriske finanslove og bygger for penge, der ikke er bevilget, videre på Københavns fæstning.

Så nægter mange venstremænd at betale skat, og det er sådanne skattenægtelsessager, det følgende vil handle om.

Det mærkelige dokument

Ad omveje fik denne artikels forfatter i sommeren 1983 fra en familie i Billum et mærkeligt, gammelt, gulnet dokument. Den nævnte familie påstod på det bestemteste, at dokumentet oprindeligt stammede fra Ovtrup.

En udskrift af hele dokumentet, der er på godt og vel otte tætskrevne foliosider, hører næppe hjemme i Historisk Samfunds Årbog, hvor den sikkert med sit knudrede sprog og indviklede sætningsbygning ville trætte læserne unødigt.

Et ordret citat af dokumentets 2 første sider plus enkelte korte citater fra det følgende vil forhåbentlig også være tilstrækkeligt til at give et rigtigt indtryk af såvel dets form som indhold.

»Rekvisitus protesterede mod Udpantningsforretningen under Henvisning til § 49 i Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849 stadfæstet 28. Juli 1866 idet den nævnte § udtrykkeligt bestemmer, at »Forinden Finansloven er vedtagen maa Skatterne ej opkræves« og Komparenten maa formene, at der ikke for Tiden findes nogen vedtagen Finanslov eller overhovedet nogen Finanslov, hvilket Komparenten forbeholder sig nærmere at begrunde. Det er nu Komparenten bekjendt, at der under 1. April f.A. er udstedt en foreløbig Lov om Indtægts- og Udgiftsbevilling

for Aaret 1885-86 og at Ministeriet som Hjemmel for sin Ret til at udstede denne Lov har paaberaabt sig den reviderede Grundlovs § 25. Men Komparenten kan ikke erkjende, at denne foreløbige Lov har nogen Gyldighed eller forbindende Kraft, da den ikke alene ikke har nogen Hjemmel i Grundloven, men endog ligefrem strider imod denne, navnlig imod § 49. Komparenten skulle med Hensyn hertil tillade sig at anføre, at Betingelserne efter § 25 til at udstede en foreløbig Lov ikke have været tilstede. 1) fordi den foreløbige Lov strider mod Grundloven og 2) fordi der ikke har foreligget noget særdeles påtrængende Tilfælde, idet alle forfatningsmæssige Midler til at forsøge en ordinær Finanslov tilvejebragt ikke vare udtømte navnlig er et Ministerskifte ikke forsøgt og 3) at den Betingelse § 25 opstiller »naar Rigsdagen ikke er samlet« aldeles ikke er fyldestgjort, idet Komparenten maa anse det for i høj Grad stridende saavel mod Grundlovens Aand som mod den fornuftige Mening der ligger i §fens Bestemmelser, at Rigsdagen hjemsendes for at Betingelserne kan indtræde«.

Som man sikkert har bemærket, mangler dokumentet en overskrift (det samme gælder en eventuel underskrift), men allerede det første ord »Rekvisitus« (= den der søger retshjælp) fører os ind på et spor. Ved fortsat læsning opdager man, at rekvisitus, eller som han nu kaldes »Komparenten« (= den der møder for retten) ansøger fogedretten om, at den udpantning, der er påbegyndt hjemme hos ham, må blive standset og kendt ugyldig. Rekvisitus er en af de skattenægttere, der omtaltes i første afsnit.

Som støtte for sin nægtelse henviser han til Grundlovens § 49, der siger, at »forinden Finansloven er vedtagen maa Skatter ej opkræves«. Og finansloven var ikke vedtaget i folketinget. Estrup havde sendt det hjem, da det ikke ville stemme for loven.

Da finansloven ikke kunne vedtages, og rigsdagen er sendt hjem, udsteder ministeriet (kongen) en foreløbig lov om indtægts- og udgiftsbevilling for året 1885-86, så skatterne kunne opkræves. Som hjemmel for dette skridt på-

råber ministeriet sig Grundlovens § 25, der siger: »I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Grundloven og altid bør forelægges den følgende Rigsdag«.

Men nu påstår komparenten, at ministeriet har misbrugt § 25, brugt den mod dens hensigt. Der foreligger her aldeles ikke noget »særdeles paatrængende Tilfælde«, siger han, man har f.eks. ikke forsøgt et ministerskifte. Desuden beskylder han ministeriet for, at det på kunstig vis har søgt at fremkalde § 25's betingelser ved at hjemsende rigsdagen.

Senere i sin tale – i den ikke her citerede del – siger komparenten: - »saa maa det anses og anses i hvert Fald af Komparenten for hævet over enhver Tvivl, at § 25 aldeles ikke angaar provisoriske Finanslove men kun almindelige foreløbige Love«. Og lidt senere tilføjer han: »Hvad der ogsaa har bestyrket Komparenten i denne opfattelse er at Professor Matzen Lærer i Statsret ved Københavns Universitet og Komparenten bekjendt gennem sin statsretlige Fortolkning, hvori han søger at paavise en Hjemmel i Grundloven for provisoriske Finansloves Gyldighed, ikke har haft noget bedre argument over for Bestemmelsen i § 49 end at Ordet vedtaget egentlig ikke betyder vedtaget, det vil sige vedtaget efter sædvanlig Sprogbrug, men at det betyder noget helt andet, nemlig Kongens Antagelse eller Godkendelse af Loven«.

I resten af sin tale henviser komparenten også til andre af Grundlovens paragraffer og underbygger ved hjælp af dem sit forsvar.

Identifikation

Men hvem er nu denne rekvisitus, denne komparent? I det ganske dokument forekommer kun et eneste personnavn, professor Matzens.

Dokumentet må være manuskript til eller afskrift af rekvisiti tale i fogedretten. Men hvilken bys fogedret? Hvis dokumentet virkelig stammer fra Ovtrup eller Billum,

skulle det ikke volde store vanskeligheder at finde sagen i Varde fogedretsprotokol. Især ikke efter at det ved nærlæsning er lykkedes at datere dokumentet til januar, februar eller marts 1886. I nævnte protokol måtte rekvisit navn, stilling og bopæl kunne findes. Stammer sagen fra en anden retskreds, vil al søgen være håbløs.

Sagen var heldigvis at finde i Varde fogedretsprotokol. Retshandlingen fandt sted i marts 1886, men rekvisitus var ikke fra Ovtrup ej heller fra Billum, men fra Nymindegab i retskredsens allernordvestligste hjørne få hundrede meter fra skellet til nabokredsen.

I fogedretsprotokollen ser sagen således ud:

»Skattenægtelsessag Nr. 1

Hos Thomas Christensen, Nymindegab, Lønne Sogn foretoges 29. f.M. for 50 Kr. 1 Øre foruden Omkostninger, som han skylder for resterende Skatter og Afgifter til Varde Amtsstue for 2. Termin 1885 af Sognefogden en

Fig. 1. Købmand Thomas Christensen, Nymindegab. Foto: Theodor Nielsen, Varde, privateje.

Udpantningsforretning, under hvilken Rekvisitus fremkom med Indsigelse mod Forretningen, hvilken fremmedes efter at Indsigelsen var antegnet i Protokollen. En Udskrift af den af Sognefogden foretagne Udpantningsforretning fremlagde(s). Hvorefter Fogedretten optog Sagen og strax afsagde følgende:

Kjendelse

Under henvisning til Grundlovens § 49 har Rekvisitus fremsat Indsigelse mod at betale de ham fordrede kgl. Skatter for 2. Termin 1885, fordi Finansloven for Finansaaret fra 1. April 1885 til 31. Marts 1886 ikke er vedtaget, men da den under 1. April f.A. i Henhold til Grundlovens § 25 udstedte og behørig kundgjorde foreløbige Lov om Indtægts- og Udgiftsbevilling bemyndiger Regjeringen til at opkræve de bestaaende Skatter og Afgifter for det Tidsrum, hvorunder der in casu er Spørgsmaal, findes Rekvisiti Indsigelse ugrundet og Udpantningsforretningen vil som Følge heraf være at stadfæste som endelig.

Thi eragtes

Den ovenanmeldte Udpantningsforretning stadfæstes som endelig«.

Mere om Thomas Christensen

Man studser over restancebeløbets størrelse. Thomas Christensen må have været lignet til en for tiden og stedet forholdsvis stor skat og må altså have haft ret gode indkomster. Kirkebogen for Lønne sogn og kirkebogen for Lydum sogn suppleret med spredte oplysninger fra den ellers så sparsomme litteratur om Lønne sogn og Nymindegab giver forklaringen. De to nævnte kirkebøger fortæller, at Thomas Christensen er født 4. november 1837 i Nørhedeby i Lydum sogn, Ribe amt som søn af gårdmand Christen Hansen og hustru Bodil Catrine Christensdatter. I notatet om hans død og begravelse, der findes i Lønne kirkebog, kaldes han købmand og strandfoged.

I sin bog »Færgerier over jyske åer« fortæller N.M. Kromann, at færgeriet over Ringkøbing fjords udløb »går

over på Thomas Christensen, en ung mand på knap 30 år, som et par år i forvejen har købt Færgegården«.

For Thomas Christensen blev færgeriet ikke nogen god forretning. Hans både og den store pram, der kunne bære en vogn med læs, led havari i en storm, og tolderne, der havde tilladelse til at sejle over »Gabet« i egne både, tog ofte passagerer gratis med. Thomas Christensen søger da generalpostdirektøren, som færgeriet sorterer under, om et årligt tilskud på 150 rigsdaler. Da det nægtes ham, frasier han sig færgeretten (1871) og driver derefter købmandshandel i Nymindegab. Han nøjes dog ikke med at passe denne lille landhandel, men forstår sammen med broderen Hans at drage fordel af, at Nymindegab var en slags yderhavn for Ringkøbing, en af vestkystens vigtigste havnebyer. Nogen egentlig havn med kaj og bolværk var der dog næppe i Nymindegab, men hvor så mange skibe passerede, var der for et par driftige mænd gode betingelser for handel i større stil.

Torben Klinting fortæller i »Fra Jyllands Vestkyst«, at en mand ved navn Christen Jensen »sejlede for Brødrene Hans og Thomas Skomager (Christensen), der begge var Købmænd. Førstnævnte boede ved Lønne mølle, sidstnævnte ved Nymindegab. Købmændene ejede først en hollandsk Kuf - - - og siden et mindre Skib, som hed Dorthea, men som blev sat til i »Gabet« 1885.« Om Dortheas stranding og forlis fortæller strandfoged Dahl i »Strandinger og strandingsgoods« bind 1 mere udførligt. Vi får bl.a. at vide, at skibet var på vej til hjemhavn (Nymindegab) med trælaster til de to brødre fra Kristianssand. Man har sikkert bemærket, at Torben Klinting kalder denne artikels hovedperson Thomas Skomager (Christensen). Det betyder ikke, at Thomas Christensen foruden sine mange allerede nævnte gøremål også befattede sig med skomagerhåndværket. Det gjorde hans far derimod. Han blev kaldt Christen Skomager, og kendingsnavnet gik i arv til hans mange børn.

I Blaabjerg lokalhistoriske arkiv opbevares nu Chr. Høys samling af avisudklip. Blandt dem er en længere ar-

Fig. 2. Købmand Thomas Christensen, Nymindegab, født 4. nov. 1837, død 10. maj 1889, begravet på Lønne gamle kirkegård. Hans kone Magrethe Christensen Høy er født samme år som sin mand, men efterlever ham i deres sidste fælles bopæl i Nymindegab, hvor hun dør 3. marts 1917. Hun bliver begravet på Lønne ny kirkegård, hvor stenen nu findes blandt de gravsten, der er fjernet fra sløjfede grave. Foto: G. Fjord Nielsen, Nørre Nebel, privateje.

tikel (mærket c) der bærer overskriften »Skomagerne« og netop beretter om Thomas Christensen og hans søskende.

Om Thomas Christensen fortælles der bl.a. følgende: »Uden at gaa de andre Brødre for nær var Thomas nok den mest oplyste af dem alle. I politisk Henseende var de alle Venstremænd af den Bergske Retning, og for Kredens Bergianere var Thomas Christensens Død et Tab som en Sorg«.

Før vi forlader det mærkelige dokument, må vi søge klargjort, om det er Thomas Christensens eget værk, eller om det er bestilt arbejde udført af en jurist. Vi må selvfølgelig ikke lade os vildlede af, at han i sin tale såvel direkte som indirekte kalder sig lægmand. Det kunne en advokat jo udmærket have lagt ham i munden.

Flere ting tyder dog på, at manuskriptet virkelig er skrevet af en lægmand, af Thomas Christensen selv. En jurist ville sikkert have strammet talen betydeligt og have undgået de mange unødvendige gentagelser, og han ville nok også have sat nogle flere tegn til støtte for læsningen.

Måske har Thomas Christensen i Ribe Amtstidende 12. aug. 1885 læst en artikel af læge Christophersen, Ringsted. Han skriver bl.a.: »Jeg venter snart at blive udpantet. Jeg vil gøre min Indsigelse særdeles omhyggelig og mundtlig og med nogen Udførlighed«. Og længere fremme: »Jeg vil - - - omhyggelig holde enhver Prokurator borte fra Indblanding i min Sag«.

Andre skattenægtelsessager

Som allerede vist bærer referatet af Thomas Christensens sag i fogedretten overskriften »Skattenægtelsessag Nr. 1«. Umiddelbart efter følger i protokollen 143 lignende sager, men kun ganske kort refereret. De slutter med samme resultat som nr. 1. Alle er de fra Ribe amts nordvestlige hjørne: Henne, Lønne, Lunde, Nørre Nebel, Kvong og en enkelt fra Tistrup. Man gætter sikkert ikke fejl, hvis man antager, at i denne masseprotest har Thomas Christensen været primus motor.

I den lokale venstreavis Ribe Amtstidende, som blev

udgivet i Varde, vrimler det i begyndelsen af 1886 med beretninger om skattenægtelse og udpantning fra mange egne af landet.

Her er nogle fra Ribe amt:

R.A. 8.1.1886

»Skattenægtelser ville efter hvad der meddeles os finde Sted i Ribe Amts 1. og 2. Valgkreds i meget stor Udstrækning i den nærmeste Fremtid«.

R.A. 19.2.1886

»I Darum Sogn har 60 Skatteydere nægtet at betale Skat - -«.

R.A. 20.2.1886

»I Outrup Sogn har en større Del af Sognets Beboere i Forening nedlagt Protest mod at betale Skat efter den forkastede provisoriske Lov. Protesten er ikke alene tilstillet Herredsfogedkontoret her i Byen, men ogsaa Finansministeriet«.

Og en lille solstrålehistorie:

R.A. 10.3.1886

»For Lunde Sogns Vedkommende er der tvende Mænd, der har nægtet at betale Skat. Endvidere skal meddeles til Ære for Sognefogden, der ellers af dem, der kender ham nøjere, betegnes som fuldstændig Højremand, at under Udpantningsforretningen udtalte han, at for saavidt han kunde forstaa Grundloven, skjønnede han ikke andet, end at under de nuværende Forhold var det berettiget at nægte Skat«.

Slutning

For den menige venstrevælger har det nok ikke altid været let at tage stilling til spørgsmålet om skattenægtelse, for samtidig med at Venstres Fællesbestyrelse udsendte advarsler mod at gå for vidt, rejste flere af partiets folketingsmænd rundt i landet og opildnede vælgerne til skattenægtelse og aktiv modstand.

Så vidt jeg kan skønne, er det da ogsaa en udbredt opfattelse, at skattenægtelse og deraf følgende udpantning kun

blev til spredte, enkeltstående tilfælde. En undersøgelse af landets fogedretsprotokoller og lokale aviser kunne måske ændre dette billede.

Nogle – især juridiske – fagudtryk:

in casu: i det foreliggende (nærværende) tilfælde.

eragtes: et ord der ved kendelser danner overgangen mellem præmisser og konklusion (»thi eragtes«). Ved domme bruges »Thi kendes for ret«.

komparenten: den der møder for retten.

kuf: et mindre sejlskib med runde, fyldige stævne, med ringe højde over vandet og som regel fladbundet.

provisorisk: midlertidig eller foreløbig.

rekvisitus: den der søger retshjælp.

rekvisiti: ejefald af rekvisitus.

Ordlyden af de to paragraffer fra Grundloven, som forekommer i nærværende artikel:

§ 25: »I særdeles påtrængende tilfælde kan kongen, når rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige love, der dog ikke må stride mod Grundloven og altid bør forelægges den følgende rigsdag«.

§ 49: »Forinden finansloven er vedtaget, må skatterne ej opkræves. Ingen udgift må afholdes, som ikke har hjemmel i finansloven eller en tillægsbevillingslov«.

Litteratur og trykte kilder

Trykte

Salmonsens Konversations Leksikon

Danske forfatningslove 1665-1953. Udgivet med indledning af Jens Himmelstrup og Jens Møller. 1970.

Claus Friisberg: På vej mod et demokrati. 1975.

P. Chr. Dahl: Strandinger og strandingsgods. Bind 1. 1973.

N.M. Kromann: Færgerier over jyske åer.

Chr. Høys samling af avisudklip. (Blaabjerg lokalhistoriske arkiv).

Ribe Amtstidende 1885 og 1886 (Varde bibliotek)

Utrykte

Varde Fogedretsprotokol 1885-86. (Landsarkivet i Viborg).

Kirkebogen for Lønne sogn (Henne præstegård).

Kirkebogen for Lydum sogn (Nørre Nebel præstegård).

S. Ravn Jensen, f. 1908, fhv. skoleinspektør, Lykkesvej 17, 6855 Outrup.